

Handbuch Freie Alternativschulen (Guia d'Escoles Lliures)

Franz Eberhart i Benno Kapelari
Renate Götz Verlag, 2010, 200 pàgines

Resum

Aquest llibre va ser escrit per un sociòleg que va investigar les escoles lliures alternatives a Àustria i un mestre, director d'una escola lliure alternativa durant molts anys. Ambdós han canviat el seu camp d'activitat per fer-se mediadors o assessors de grups d'adults que treballen en l'àmbit de l'educació.

Comprèn un primer capítol per definir què és una escola lliure alternativa dintre del camp de la pedagogia reformada, seguits per tres capítols que comprenen les experiències de pares d'una escola lliure alternativa, d'ex alumnes i finalment d'acompanyants. Dos capítols estan reservats al tema de crisis i models d'organització i al final venen uns consells per a fundadors d'una escola lliure alternativa i unes reflexions sobre el possible futur desenvolupament d'aquestes escoles.

1 Què és una escola lliure alternativa?

Per començar, els autors defineixen les paraules “lliure” i “alternatiu”: “lliure” vol dir la lliure decisió del alumne quan, com i amb qui vol aprendre quelcom; “alternatiu” es refereix a la idea de donar una alternativa al sistema educatiu convencional. Les característiques principals són: la igualtat de drets entre nens, pares i mestres; entendre el nen com un ésser auto-determinat, capaç d’aprendre pel seu propi impuls; una pedagogia que s’orienta més aviat en els processos d’aprenentatge que en uns objectius a aconseguir; el grup destinatari de l’aprenentatge són tots els implicats en cop de només els alumnes; i que els adults mateixos es veuen confrontats a una nova socialització que els obliga a qüestionar-se els seus propis conceptes d’educació. Finalment, els adults no només paguen quotes mensuals per a l’escola sinó que s’impliquen amb treballs pràctics en el dia a dia. L’organització d’aquestes escoles és sempre democràtica i és mantinguda per associacions sense ànim de lucre.

Els fonaments pedagògics són els següents:

- Cada nen és una **personalitat individual** que mereix que es tracti amb respecte.
- Cada nen té la capacitat i la necessitat de **dirigir el seu procés d’aprenentatge**.
- L’aprenentatge no es pot imposar seguint un pla des de fora sinó és un **procés actiu i automàtic**.
- S’ha de veure l’educació com un **procés que comprèn el cos, la ment i la psique**.
- L’objectiu és **l’aprenentatge auto-determinat**. Pot ser aconseguit per estímuls d’altres persones o a través de la confrontació amb ofertes d’aprenentatge o l’entorn preparat.
- **L’experiència de calor i seguretat**, a través de la relació fiable i amistosa amb un adult, i un entorn d’aprenentatge agradable porta a l’èxit de l’aprenentatge.
- Els nens són **productius per definició**. Poden implicar-se a l’escola d’una manera activa i equivalent a la dels adults.

Les bases judicials per aquest tipus d’escolarització es troben en la llei d’escoles privades austríaques.

El llibre avança amb una comparació amb altres tipus d’escoles dintre de la corrent de la pedagogia reformada, que són: Les escoles Montessori (fundada per la metjessa i pedagoga italiana Maria Montessori), Waldorf (fundada

pel fundador de l'antroposofia Rudolf Steiner), Freinet (fundada pel pedagog francès Célestin Freinet) i Jenaplan (fundada pel pedagog alemany Peter Petersen). Mentre les escoles Freinet són molt populars a França, les escoles Jenaplan es troben sobretot a Holanda. Les principals diferències es categoritzen en la següent taula:

Imatge humana espiritual	W	M	J	F/LL	Imatge humana crítica-racional
Teoria de desenvolupament humà constitutiu	M		F	LL	Cap teoria de desenvolupament humà constitutiu
Didàctica centrada en el mestre	W	J	LL	J	Centrat en l'activitat pròpia dels nens
Poques maneres d'aprenentatge individualitzadores	W		J	LL	Moltes maneres d'aprenentatge individualitzadores
Preferència per un alt grau de cultura	W	M	LL	F/M	Alta consideració de la cultura popular
Cap possibilitat de participació en la creació de la pedagogia	W		J	LL	Moltes possibilitats de participació en la creació de la pedagogia
Control de temps i espais	W	J	M	LL	Espais i temps lliurement disponibles
Butlletins de notes	F		LL	J	Descripció de desenvolupament i prestacions individuals
	J		M/W		

- **L'imatge humana** de les escoles Montessori s'ha marcat pel cristianisme i aquell de les escoles Waldorf per l'antroposofia, mentre a les escoles Freinet i les lliures alternatives predomina la convicció que l'home necessita menys enllaç religiós, ja que, sent un ésser dotat de raó, desenvolupa moralitat crítica i sentit per la comunitat.
- Les escoles Waldorf són molt marcades per la **teoria de desenvolupament humà** seguint etapes de set anys, a les escoles Montessori es troben les fases sensibles en el centre del concepte pedagògic. A les escoles Freinet també existeixen tres fases de desenvolupament, però aquests no formen una teoria de desenvolupament en sí. Les escoles lliures alternatives no coneixen cap teoria comuna sobre el desenvolupament dels nens, però s'inspiren en diverses teories de desenvolupament psicològic de diferents autors.
- Les escoles Waldorf utilitzen una didàctica que es centra molt en **l'impuls del mestre** i on el comportament imitant per part dels nens forma part del concepte pedagògic. Això és vàlid de forma més suau per a les escoles Jenaplan. Les escoles lliures, Montessori i Freinet orienten la seva didàctica molt a l'activitat pròpia del nen. El rol del mestre és més aviat el d'un acompanyant i ajudant.

- Les escoles lliures alternatives, Freinet i Montessori emfatitzen formes d'aprenentatge on el talent individual i la curiositat del nen són centrals. Això és vàlid, en menor grau, per a les escoles Jenaplan. Les escoles Waldorf prenen en consideració la **individualització**, però l'entenen aviat com temperaments diferents de l'ésser humà. No obstant això, l'ensenyament frontal desafavoreix el treball lliure i els plans individuals setmanals.
- Els currículums Waldorf s'orienten molt en la **cultura humanística** i sensible a l'art, sobretot en les classes d'idiomes. Els altres tipus d'escoles s'obren més cap la **cultura diària i popular**. Així existeixen bandes de rock en moltes escoles lliures alternatives.
- Les escoles lliures alternatives i Freinet exhibeixen un alt **grau d'involucració dels alumnes** en els projectes, els horaris i les reunions. Un dels objectius principals és la promoció dels valors democràtics dels alumnes. Això és vàlid, en menor grau, per a les escoles Montessori i Jenaplan. Les escoles Waldorf permeten una tal participació només en els nivells més alts, a partir de secundària.
- A totes les escoles lliures alternatives existeixen grans intervals de temps on els nens poden seguir activitats escollides per ells. Els adults només interactuen quan ho consideren necessari. Les escoles Waldorf, al menys a partir de la primària, no coneixen **temps lliure** en aquest sentit.
- Les escoles Freinet i Jenaplan no rebutgen **butlletins de notes** com les altres escoles alternatives.

Com s'han desenvolupat les escoles lliures alternatives a nivell mundial? Formen part d'un moviment internacional innovador que es diu "Escola nova" (New School Movement), que va començar en la segona meitat del segle XIX. Dos dels seus pioners van ser Leo Tolstoi i Jacques Rousseau. L'escola lliure alternativa més coneguda a nivell mundial és la "Summerhill School" a Anglaterra. Va ser fundada a l'any 1921 i funcionava durant 80 anys, comptant cada any entre 40 i 60 alumnes des de l'edat de 5 fins a 17 anys. En els anys 60, 70 i 80 van ser fundades moltes escoles lliures alternatives, moltes de les quals ja no existeixen avui en dia. Des d'aquell temps el creixement s'ha ralentitzat considerablement, però és estable. Existeix una iniciativa a nivell europeu, l'EFFE, que inclou totes les xarxes d'escoles alternatives (fins i tot les escoles Waldorf) i que defensen els seus assumptes davant l'Unió Europea. La major part de les escoles lliures alternatives es troben a Europa i Nord-Amèrica, però existeixen també en països com Japó, Israel, Nova Zelanda, Tailàndia i Zaire. Les escoles lliures austríaques estan organitzades en la xarxa "Netzwerk Freier Schulen" (www.unsereschulen.at),

que comprèn 40 iniciatives.

Els punts forts de les escoles lliures alternatives són els següents:

- **L'oferta de protecció en una xarxa social estreta.** En les escoles lliures es troben moltes mares solteres o famílies petites que troben allí una comunitat familiar més ample.
- **N'hi ha molt espai per la interacció i l'aprenentatge social.** Els graduats d'una escola lliure alternativa tenen una alta competència social.
- **L'aprenentatge és concret, pràctic i sensorial.** Això és encara més important en una societat mediàtica on els nens fan menys i menys experiències d'aquest tipus. Els nens s'experimenten com éssers creadors en un gran espai d'experiències que inclou la possibilitat d'error i fracàs.
- La maduració d'**estructures de comprensió** en cop de reproducció de continguts i coneixements.
- La construcció d'una forta **consciència de sí mateix**. Des del punt de vista de la psicologia, les escoles lliures alternatives faciliten al nen l'accés al seu ésser infantil a través d'un constant provar-se, inclòs el fet de poder fer errors sense avaluació i sense pressió selectiva. Aquest accés lúdic al món es pot mantenir més enllà de l'adolescència.
- Hi ha **descripcions en cop d'avaluacions**, el que permet que el nen desenvolupi el seu potencial sense pressió de selecció.
- Els nens aprenen a **organitzar les seves activitats amb responsabilitat pròpia** i en sintonia amb les regles i/o els seus companys. Això els dona més autonomia.
- Les escoles mateixes s'organitzen i s'**administren en autonomia** (hi ha una certa demanda política que les escoles públiques austríaques en fagin més).
- Les escoles lliures no tenen cap fundador individual, el que les permet **flexibilitat a l'hora d'incorporar nous pensaments** i formes d'ensenyament.
- Les escoles convencionals asomeixen més i més responsabilitats educatives que serien més aviat tasca de la família. A les escoles lliures hi ha una **estreta col.laboració entre família i escola**, i fins i tot ofereixen un assessorament educatiu competent als pares.

- Els resultats de la **ciència neurològica confirmen l'enfocament pedagògic** de les escoles lliures, a l'efecte que:
 - L'aprenentatge diverteix, però només si l'alumne pot decidir què vol aprendre. Així crea una descàrrega de dopamina que dona sentiments de felicitat. Els estudis demostren que els alumnes d'escoles lliures adquireixen un alt grau de coneixements en poc temps, per la seva curiositat innata.
 - Moltes capacitats s'aprenen “de pas”. Aprendre no es pot impedir, de fet el cervell no és capaç de *no* aprendre.
 - Moltes capacitats es poden aprendre millor o només a una certa edat, sobretot abans de l'adolescència.
 - L'aprenentatge està molt associat amb les emocions. Sempre quan emocions positives acompanyin el procés d'aprenentatge, la capacitat de memorització és molt elevada. En canvi, la por o sentiments de coerció impedeixen l'aprenentatge.
 - L'espai i la relació amb els companys tenen una forta influència sobre el procés d'aprenentatge. Una atmosfera positiva obre la disposició a l'aprenentatge.
 - Una matèria es pot aprendre millor quan sigui associada a la vida pràctica.
 - Un entorn sensorialment estimulants facilita el procés d'aprenentatge.

On es troben els punts febles de les escoles lliures alternatives?

- Uns **canvis massa ràpids** porten sovint a la inestabilitat. Quant més influeixin els pares en els assumptes de pedagogia diària, i quantes més diferències hi hagi dintre del grup d'acompanyants, més inestabilitat tindrà l'escola. Cada institució necessita un mínim d'estabilitat i tradicions per arribar a una certa seguretat d'actuació.
- L'àrea conflictiva entre **llibertat i límits**. Les escoles lliures sorten de la premissa que tots els nens són curiosos i cooperatius. No obstant això, molts experts creuen que una regulació de les pulsions a través de l'exemple dels adults i mesures concretes per part dels adults són imprescindibles. Si els límits no es reclamen amb conseqüència i intervenció directa per part dels acompanyants, la dinàmica de grup dels alumnes es pot tornar destructiva.
- L'auto-regulació de l'aprenentatge **requereix un alt grau de confiança en un mateix**. No tots els nens tenen aquesta capacitat, sobretot els nens provenint de famílies conflictives. Aquests casos necessiten intervencions altament qualificades per part dels acompanyants. Alguns en necessiten al principi, fins i tot per un pla d'actuació precís.

- La preferència per a capacitats socials porta a donar **menys importància a competències bàsiques** necessàries, com llegir, escriure i calcular.
- Existeix el perill d'una **insuficient preparació pel canvi a l'escola pública**.
- El perill de crear un **entorn massa protegit** del món exterior.
- El perill que els nens **perdin el contacte social amb nens que no vagin a una escola lliure**.
- L'escola pot patir pels **conflictes que introdueixin alguns pares**.

Quins són els elements més importants d'una escola lliure alternativa?

- **Els alumnes participen en gairebé tots els àmbits escolars.** Això posa als acompanyants, alumnes i pares davant un gran desafiament. Constantment s'han de negociar les seves pretensions, expectatives i desitjos.
- El processos d'estipulació porten a tots els implicats a **aprendre responsabilitat per si mateix com pel grup sencer**. El rol dels adults és el de l'acompanyament, en casos de conflicte, mediadors, i a vegades de protector dels dèbils. A través de capacitats extraordinàries o posicions de poder dintre el grup, alguns alumnes poden influenciar els processos de presa de decisió d'una manera unilateral. En aquests casos, els acompanyants han de vigilar que es respecti la participació i els drets de tots.
- Les **negociacions entre alumnes i acompanyants comprenen la rutina diària**; la planificació de l'aprenentatge; la presentació de projectes pels adults, fins a la determinació de les regles de l'escola; l'ús dels espais; la neteja, etc. També es tematitza el tracte de cadascú, les agressions amagades i obertes, preferències per alguns alumnes, etc. En tot allò l'exemple dels acompanyants és importantíssim, ells necessiten una gran capacitat de relacionar-se amb altres persones.
- El nombre i la limitació temporal de les **regles comuns** varia molt entre les diferents escoles. Moltes escoles tenen només les següents dues regles "No ens fem mal, ni amb paraules ni amb actes" i "Després d'utilitzar alguna cosa, la retornarem al seu lloc".
- **L'assemblea d'alumnes** decideix sobre regles i sancions, es reparteixen les tasques, es defineixen els drets i les obligacions. Segons la grandària del grup, edat, maduresa, impondibilitat i estatus dels seus participants, s'han de definir el seu transcurs i les regles de discussió. Moltes vegades, els alumnes presideixen aquestes assemblees.

- **L'escola com espai vital dels seus participants** els dona prou temps per desenvolupar les seves relacions socials.
- Mentre temps enrere a les escoles lliures predominava la **idea d'un grup de nens auto-regulats**, avui dia s'ha corregit aquesta imatge. S'incrementaren les **condicions de marc i intervenció conscient** per part dels acompanyants. No obstant això, aquestes intervencions són suaus i acompanyen, p.ex., mitjançant reflexions en veu alta: "On podria ser el Joan? Què podria haver-li passat?".
- **El treball en grup** és un objectiu important. Com hi ha prou temps disponible, es poden realitzar projectes grans.
- Els nens tenen **prou temps per entotsolar-se completament en el joc lliure**.
- Les escoles lliures posen molt d'èmfasi en **evitar comportaments de competitivitat** que discriminin a altres alumnes, només perquè són més dèbils. Hi ha diferències en com i fins quan es limita la competitivitat innata entre nens.
- El rol dels acompanyants és molt diferent al de les escoles públiques: ells no només transmeten coneixements, sinó un **ésser autèntic**. Són responsables d'una atmosfera agradable i relaxada per a l'aprenentatge. Necessiten molta empatia. Respecten als nens amb les seves diferències. El seu comportament pot ser, segons les necessitats, expectant, recolzant o bé reivindicatiu. Aporten els seus propis punts de vista, motius i expectatives de la manera més autèntica possible i conseqüent i pacient. Però els alumnes tenen tot el dret de rebutjar els punts de vista de l'acompanyant. No es tracta d'evitar els conflictes, sinó de trobar els camins per resoldre'ls d'una manera conciliadora.
- **El nen és vist com un ésser curiós** que no necessita cap ensenyament en el sentit convencional. Conquista el seu entorn amb l'afany d'investigar i aprendre. Així aprèn totes les competències bàsiques com són escriure, llegir, etc. sense pressió per part dels adults. Requeriments per a aquest tipus d'aprenentatge són prou temps, un entorn preparat i una atmosfera agradable i positiva. A part del temps lliure, moltes escoles ofereixen tallers on els alumnes poden participar o no. Una altra tasca dels acompanyants és desenvolupar una certa sensibilitat per intuir les necessitats que pot tenir cada nen i com crear els estímuls adequats.
- Durant decennis d'experiències pràctiques, s'ha mostrat que **aquest enfocament funciona**. Els nens aprenen lliurement tot el que necessiten per a la vida i moltes coses més. Encara que el canvi a l'escola

pública (als 14 anys d'edat) sigui difícil, els nens s'adapten ràpid i aprenen allò que els mancava.

- **No existeixen butlletins de notes**, però sí uns comentaris sobre el treball, el comportament i el desenvolupament personal de cadascú. En la majoria de les escoles, els alumnes rebran un escrit semestral, que se'ls explica en una conversa personal. Els comentaris tenen caràcter explícitament subjectiu i es comparteixen amb els pares.

2 Què diuen els pares?

En cap altre tipus d'escola reformada, el rol dels pares és tan prominent com en el cas de les escoles lliures alternatives. Això, per dues raons: Gairebé totes les iniciatives van ser fundades per pares i la situació financera requereix la participació activa dels pares. Per això els autors emfatitzen que els pares es mereixen un mèrit molt gran pel seu paper. Molts pares descriuen aquesta experiència com l'inici d'una etapa apassionant i enriquidora de la seva vida. Diuen que van aprendre molt sobre comunicació, el tracte respectuós i la capacitat de posar límits.

Els estudis sociològics sobre pares d'ex alumnes d'escoles lliures austríaques demostren que els pares no provenen d'un particular mitjà social, però la major part són del mitjà dit "de creixement personal" (segons el model de Gerhard Schulze "Die Erlebnisgesellschaft" (vegi's, p.ex., <http://www.worldlingo.com/ma/dewiki/en/Erlebnisgesellschaft>). Aquest tipus de persones sol tenir un alt grau d'educació (en el cas dels pares d'escoles lliures més del 50% dels pares són llicenciats universitaris), hi ha una proximitat a l'àmbit de la cultura i de professions socials. Aquestes persones són molt actives i treballen en el sector social, terapèutic, pedagògic o cultural. Hi ha un gran desig d'originalitat i d'individualitat, però una gran tolerància cap a diferents estils de vida. Els 32% dels pares són mares solteres.

Quan se'ls pregunta als pares per què han entrat en una escola lliure, la major part respon que "El meu nen ha de poder desenvolupar-se lliurement i sense pressió". La meitat dels pares afirma, a més, que "vol contribuir a un millor futur per a la societat". Després conten "el meu nen no ha d'apropiar-se la cultura de la pressió d'acompliment", "el meu nen no ha d'apropiar-se l'espírit de competitivitat i "al meu nen, l'escola pública no li va anar gens bé".

A la pregunta de què volen que el nen hagi après al final del seu cicle escolar (als 14 anys), responen "independència, autoconfiança, càlcul i escriptura", "una base sòlida d'habilitats culturals, en combinació amb una gran autoestima", "que li agradi sempre aprendre alguna cosa nova", "que pugui

prendre decisions pròpies amb totes les seves conseqüències”, “que pugui dir no”, “que sigui feliç”, “que tingui una personalitat reforçada i amistats” i finalment “que pugui seguir una altra escola després”.

Preguntats sobre quin és el major benefici pel seu nen, la major part diu “aprenentatge social” i “independència”, seguits de “despreocupació/alegria”, “autodeterminació a l’hora d’aprendre” i “molt de moviment/activitat física”, i finalment “saber què vol en la vida” i “foment individual”.

A la pregunta, quin és el major benefici pels pares, responen gairebé tots “veure que el seu nen es troba bé/es troba cuidat allí”. Per a molts, l’escola és com una segona família i finalment l’escola els permet una vida familiar més tranquil·la (com que no hi ha cap deures ni pressió d’exàmens).

Sobre els majors desafiaments, diuen: primer la pressió financera i després la quantitat de temps dedicat a l’escola (un 90% dels pares es va implicar activament a l’escola) i finalment la integració de tantes diferents expectatives.

En l’àmbit de la col·laboració amb els acompanyants, el 80% diu que estan contents amb el treball dels acompanyants, però un 17% diu que només en part i un 3% de res. La crítica més freqüent és falta de professionalitat pedagògica i de formació. Una altra àrea conflictiva sembla la col·laboració amb els altres pares, sobretot quan un pare desenvolupa mecanismes de sobreprotecció cap al seu nen. El 72% no té cap por pel futur desenvolupament del seu nen, la resta diu que a vegades té por, però les quals està disposada a treballar. Sobretot la constant comparació amb l’escola pública, a través de l’entorn social, els costa. No obstant això, un 92% diu que tornaria a fer entrar el seu nen en una escola lliure. Un altra 6% diu que probablement, però s’ho pensaria més al principi.

Preguntats sobre com van viure el canvi a l’escola pública als 14 anys del seu fill, diuen que no era fàcil, però factible, millor amb ajuda externa i que gràcies a la independència i la gran autoestima dels seus nens, s’ha pogut fer finalment amb èxit.

Mentre un 96% recolza el concepte pedagògic de la seva escola, només un 68% estava content amb les ofertes que n’hi havia.

Els problemes més grans amb les iniciatives de pares són: la comunicació, la transmissió d’informació, una repartició de responsabilitats confusa, la diversitat d’opinions, falta de capacitat per resoldre conflictes, diversitat de personatges i la cogestió.

De seguida, uns consells per a pares que contempen portar el seu nen a una

escola lliure:

- Familiaritza't amb l'escola i el seu concepte pedagògic: pensa't molt bé si podràs tenir suficient confiança en els acompanyants i els mètodes d'ensenyança, el millor és conèixer l'escola 1-2 anys abans d'entrar i intentar obtenir una avaluació realista, si podràs conciliar els avantatges en l'àrea de l'aprenentatge social amb les possibles mancances en l'àrea de les assignatures escolars.
- Pensa que la decisió et canviarà tota la vida: no és només una decisió pel nen, sinó que tota la família agafa aquest camí i creix en aquest sentit.
- Contempla què és el millor pel teu nen: pregunta't què necessita el teu nen per ser una persona amb capacitat de decisió i de responsabilitat. Has de tenir plena confiança en el pla interior del teu nen i de poder créixer amb ell, sinó crearàs un bloqueig sublim.
- Quan dius sí, has de recolzar-lo amb tot el teu cor.
- El més difícil és una sortida abans del final de l'escola.
- Tracta als acompanyants sempre amb respecte, només així podràs ser crític a vegades.
- Interessa't per l'escola, col·labora, transmet al teu nen què és una bona escola, encara que no estiguis sempre d'acord amb tot.

Uns suggeriments per part dels autors:

- Trobar formes alternatives per expressar un reconeixement a canvi d'una prestació dels pares: alguns pares s'esperen drets especials, o de cogestió, a canvi del seu gran esforç. Això pot portar a crisis i grans conflictes en qüestions pedagògiques. Quines formes d'organització permetrien un reconeixement, al mateix temps no limiten el dia a dia de l'escola?
- La recepció limitada de persones a l'àmbit "de creixement personal": alguns pares veuen en l'escola una oportunitat per a realitzar-se i llavors poden entrar en una dependència emocional. Ja no podran distingir entre el nivell personal i el nivell tècnic i així bloquejar tot el dia a dia de l'escola. Per això, moltes escoles han introduït un sistema de tutors per a noves famílies i/o regles com que una nova família no pot agafar responsabilitats majors dintre dels primer dos anys d'entrada.
- Problemes amb rols mal definits i insuficient descripció de les tasques: Les responsabilitats diferents requereixen una organització eficient, en la qual les tasques i els mecanismes de control siguin descrits el més

clar possible i sense donar lloc a malinterpretacions. Una premissa seria l'acceptació de diferents nivells de lideratge que estableixin les diferents tasques, controlin el seu compliment i articulin el reconeixement corresponent.

3 Què diuen els ex alumnes?

Van ser preguntats 128 ex alumnes que havien gaudit d'una escola lliure alternativa durant almenys 3 anys i que van estar-hi fins el final del cicle escolar, amb 14 anys d'edat. Algunes preguntes van ser les mateixes que havien estat utilitzades en un ampli estudi sobre la joventut austríaca ("Jugendwertestudie des ÖIJ de l'any 2000") per poder fer comparacions amb l'escola pública.

Els 76% ja van aconseguir o estan en camí de fer el Batxillerat en una escola pública austríaca (això ha de ser comparat amb un 25% de tots els joves a Àustria), a més uns 60% ja han fet o pretenen obtenir un títol universitari (en comparació amb el 15% de tots els joves austríacs). A les escoles de batxillerat (que a Àustria van de 14 fins a 18 anys d'edat), el 72% aconsegueix molt bones o bones notes, a més el 74% diu que a l'escola pública, ho tenen "més fàcil" o "molt més fàcil" que els seus companys de classe. Aquests resultats rebutgen completament tots aquells que opinen que l'escola lliure obstrueix el camí cap a les formacions ulteriors. Tot el contrari és el cas!

Preguntats sobre quines habilitats pel món laboral l'escola lliure els ha ajudat a desenvolupar, diuen "independència", seguit de "creativitat", "comunicació", "flexibilitat" i "imponibilitat", "planificació de temps", "negociacions" i "management". El més important de l'escola lliure era "tractar amb coses interessants", després de "fer quelcom diferent", "aprendre coses que pugui necessitar després", "cap pressió d'exàmens i d'acompliment" i "trobar gent amb qui s'està bé". Tots diuen que les prioritats canvien un cop entrats a l'escola pública. Llavors, el fet de "fer carrera" esdevé la prioritat número u. L'escola lliure els ha marcat sobretot en la seva imatge humana, en el pensament crític i en la comunicació. L'escola és vista com un lloc raonable en sí, en comptes d'un lloc fet per a preparar-los al món dels adults. Sobre la pregunta si l'escola era massa teòrica, el 96% diu que no (això comparat amb el 37% dels ex alumnes d'escoles públiques). Algunes veus crítiques també n'hi havia, com p.ex., que l'escola lliure els hagi protegit massa de la maldat del món exterior, al qual s'han llençat sense preparació. Per fi, el 93% està content amb la decisió dels seus pares.

Preguntats sobre com han vist el dia a dia de l'escola, el 90% diu que van tenir suficients possibilitats per aprendre i treballar al seu ritme i per par-

ticipar a l'organització del dia a dia. El 45% diu que les assemblees eren molt útils, el 39% diu que eren més o menys útils. Els autors emfatitzen que aquí es veu una necessitat de millorament, vist que l'assemblea sigui una dels mitjans claus de l'escola lliure. Sobre la pregunta si van tenir sempre una persona amb la qual poder parlar sobre els seus problemes, el 79% diu que sí (comparat amb el 38% de l'escola pública). Sobre si els acompanyants els van ajudar a superar problemes i conflictes, el 54% diu que sí (comparat amb el 12% de l'escola pública). A més, el 96% diu que la comunicació entre alumnes i acompanyants va ser molt bona. No obstant això, quan se'ls pregunta si hi havia conflictes amb els acompanyants, el 16% diu que sí. El 97% diu que era possible aprendre al seu ritme propi, llavors un dels pilars de l'escola lliure s'ha posat bé a la pràctica. Pel que fa a la lliure organització del temps, només un 85% diu que això no significava cap càrrega psicològica. Molt interessant són les respostes sobre la pregunta si a l'escola se'ls va posar massa fàcil: 60% diuen que sí, que els acompanyants no van aconseguir imposar-se amb alumnes que no volien aprendre res. Els autors pregunten si el concepte de "voluntariat conseqüent" potser no funciona amb una part dels nens? O bé si els ex alumnes estan jutjant les seves experiències a l'escola lliure d'una manera més severa, pel que van viure després? O si el 60% dels alumnes vol realment que s'exerceixi més pressió sobre ells?

Preguntats sobre la dinàmica de grup, diuen que no hi havia cap competitivitat respecte a èxits en l'aprenentatge o altres mèrits. En molt poques ocasions hi havia marginats. No obstant això, una tercera part diu que posicions socials com líder, cap de turc i marginat es podien mantenir durant molt de temps. Els autors conclouen que els acompanyants haurien de ser formats millor en dinàmica de grups. Quan es compara amb les escoles públiques, el 91% (respecte al 69%) diu que "he après com treballar en equip" i el 92% (respecte al 72%) diu que "hi havia una bona unió/cohesió al meu grup".

La següent part tracta del tema del canvi a l'escola pública. Només el 47% diu que la preparació per a aquest canvi era suficient, sobretot en les assignatures d'anglès, alemany i matemàtiques. Però, només el 7% va fallar el primer any a l'escola pública (un percentatge molt comú a Àustria). La meitat diu que va tenir un temps molt difícil però que va poder superar-lo bé després de 2-4 mesos. El més difícil va ser el tracte dels mestres, entre els alumnes i la manera d'ensenyar, també la falta d'independència dels nous companys. No obstant això, els ex alumnes de les escoles lliures resulten més contents amb l'escola pública en general que els seus nous companys. Això es pot explicar pel fet que aquells que sorten d'una escola lliure saben adaptar-se bé i, a més, saben comunicar els conflictes i trobar un compromís, el que resulta en una major satisfacció general. Aquesta conclusió és compatible amb un altre estudi que es va fer amb mestres d'escoles públiques

que van tenir alumnes que venen d'una escola lliure.

Quins valors en general tenen els ex alumnes d'escoles lliures? Aquest col·lectiu és molt compatible amb la joventut austríaca en general amb només una diferència: més de la meitat dels ex alumnes de l'escola lliure troben que la política és una part important en la vida, comparat amb el 30% de la joventut austríaca en general. En general, predominen els valors "amics", "família", "lleure", "formació" i "treball". Preguntats sobre què és el més important a la feina, els ex alumnes de l'escola lliure prefereixen una "activitat interessant" i "que correspon a les meves capacitats" sobre "un bon sou", mentre en la joventut general predomina l'últim criteri. Una gran diferència es mostra en la tolerància cap a grups marginats de la societat: els ex alumnes de l'escola lliure resulten més tolerants, excepte en l'acceptació de membres de l'extrema dreta.

4 Què diuen els acompanyants?

En total, 23 acompanyants d'escoles lliures van ser entrevistats detalladament.

Quin és el rol central de l'acompanyant? Com que l'aprenentatge a les escoles lliures està centrat més aviat en els nens que en el mestre, els requisits per a un acompanyant són fonamentalment diferents: no només proporcionar coneixements, sinó servir de model. Els acompanyants es troben en el centre de la socialització dels alumnes. Són responsables de l'entorn preparat per a l'aprenentatge, d'explicar els materials i d'ajudar als alumnes en cas de necessitat. És un desig seriós per part de les escoles que els acompanyants es mirin bé els nens per a detectar quins estímuls de l'entorn correspondrien als interessos i a la fase de desenvolupament en la qual es troba el nen. La base de tota actuació pedagògica és una relació de confiança. Això pot ser difícil amb nens que tenen una baixa autoestima i necessiten particularment molta devoció. També necessiten més ajuda els nens que provenen d'altres tipus d'escoles. Diuen que per cada any que els nens havien passat a l'escola pública, necessiten un any a l'escola lliure fins arribar a l'aprenentatge autodeterminat. Totes aquestes exigències requereixen una col·laboració estreta dintre de l'equip dels educadors i un tracte sensible i diplomàtic amb els pares. Els pares, a més de ser els "empresaris", paguen una suma considerable per l'acompanyament dels seus fills. Per això, és important treballar bé els diferents conceptes, desitjos i personalitats dels pares.

Aquest treball dona satisfacció? Els acompanyants diuen que la satisfacció més gran la donen els nens, sobretot per la seva vivacitat i espontaneïtat, que són percebudes com un gran regal cada dia. A més, és molt enriquidor

veure l'entusiasme i la concentració dels nens mentre aprenen. Alguns viuen com una experiència bonica el rol de ser persona de confiança i la relació personal i estreta amb els nens. També hi ha molts relats sobre com els nens poden apropiarse coneixements en molt poc temps - quan ha arribat el moment correcte.

El burn-out és un perill? Més del 80% diu que se sent sobrecarregat i tota la resta diu que a vegades se sent sobrecarregada. El 90% diu que el perill d'un burn-out és molt alt. Quines són les capacitats més importants d'un acompanyant en una escola lliure? La gran majoria diu "flexibilitat/estar obert per a coses noves", seguit de "competència social molt alta" i "una personalitat estable". Finalment, una tercera part troba la "competència amb el material" important. Es poden superar els desafiaments? Tots estan d'acord que els desafiaments poden ser positius sempre que hi hagi prou recursos. Els marcs centrals serien: autonomia, un sou adequat, possibilitats per formar-se, cohesió en l'equip i recolzament positiu per part dels pares. Si no s'omplen, no es poden superar els desafiaments a llarg termini i existeix el perill de transgredir els seus límits i de seguida esgotar-se. Els desafiaments concrets serien:

- **El desafiament més gran: la col.laboració amb els pares.** Entre sí, els acompanyants no diuen que s'acceptin nous nens a l'escola, sinó nous pares. Vol dir que el treball més important és l'acompanyament dels pares. Aquí els autors emfatitzen que això contradiu l'expectativa de nous acompanyants a l'entrar a l'escola i la seva formació, de treball amb nens, i no amb adults. L'acompanyament intensiu dels pares supera les capacitats d'una persona normal i requereix una formació a part. Gairebé tots els acompanyants diuen que la comunicació amb els pares és l'element central pel bon funcionament de l'escola. Per això, moltes escoles ja no tenen horaris fixes per a les xerrades amb pares, sinó que aquestes es concerten sempre que surti un dubte, una pregunta o un conflicte, per tal d'evitar que es creï cap desconfiança. Als pares els veuen com una ajuda en l'àmbit del dia a dia, l'organització d'esdeveniments especials, i d'ajuda pels nouvinguts. També es valora molt anar en un mateix camí amb els pares, fins i tot, en temps d'inseguretat i en condicions difícils. Finalment, els veuen com companys importants per donar noves idees i suggeriments constructius. La col.laboració es complica quan les expectatives pedagògiques són massa altes i, fins i tot, aclaparadores. La cultura assembleària anima a molts pares a desenvolupar, comunicar i imposar expectatives. Però, el treball pedagògic requereix estabilitat, seguretat i continuïtat. Moltes escoles han arribat a la conclusió, després de moltes experiències conflictives, de traspasar la competència pedagògica als acompanyants i de limitar els drets d'intervenció dels pares. Una altra complicació

respecte la col.laboració amb els pares resulta quan alguns pares, sobre tot els nou arribats, tenen por i neguits sobre si el seu fill aprendrà suficient. Aquests neguits els porten a demanar més ensenyament i més aprenentatge estructurat. És important que aquests neguits s'interceptin per part de l'equip pedagògic junt amb altres pares amb més experiència. Sobre tot les noves escoles pateixen aquest problema vist que no poden encara demostrar que el concepte pedagògic funciona en realitat. Alguns pares perden l'objectivitat quan es tracti del seu propi nen i altres senten que han d'aportar els seus propis coneixements pedagògics. Sempre quan aquests suggeriments s'aportin com una oferta, en cop de crítica, són valuosos, però s'han d'integrar a la planificació del dia a dia. Pares amb molt poc compromís, que tenen una actitud consumista, poden ser l'origen de conflictes. També pares amb molt compromís, quan es prenen molt personal un eventual rebuig a la seva involucració. Molts acompanyants diuen que serveixen com àrea de projecció per a tot tipus de problemes emocionals d'alguns pares.

- **La diversitat de treball i sobrecàrrega:** Encara que aquesta part es vegi també com un enriquiment. Com que l'acompanyament dels alumnes és només una petita part de les seves tasques (que comprèn també l'organització del dia a dia des de casa, assemblees, moltíssimes reunions, a més de relacions públiques, activitats per a l'associació, etc.) diuen que pateix la vida privada.
- **El desenvolupament d'una personalitat forta:** Han de desenvolupar una competència social molt gran, saber acceptar les crítiques, conèixer els seus propis límits i poder cuidar el seu propi equilibri emocional. Han de ser flexibles per a innovacions, però al mateix temps garantir la continuïtat del dia a dia. A més, comparat amb les hores setmanals que fan, treballen per un sou sempre inferior a les seves prestacions (el 90% es veu massa poc pagat) i llavors necessiten molt idealisme.
- **El treball en equip:** Una condició per un bon treball en equip és la capacitat de resoldre conflictes i tensions el més aviat possible. La major part dels entrevistats emfatitzen que el recolzament periòdic per part d'un psicòleg és molt important. És imprescindible que l'equip actui amb unitat, tant en la comunicació amb els nens, com amb els pares.
- **Nens i famílies conflictives:** Alguns nens desafien als acompanyants amb repetides transgressions dels límits. Altres no mostren cap interès o cap activitat. És important dedicar-lis un període d'observació llarg, dedicar-lis molta atenció per trobar els seus interessos, necessitats o bloquejos. Més difícil són nens ferits emocionalment i socialment aban-

donats, que sovint venen de famílies problemàtiques. Aquestes famílies busquen a l'escola lliure un lloc on els seus problemes es prenguin amb serietat. Molts acompanyants emfatitzen que necessitarien els coneixements d'un terapeuta de família. El perill d'esgotament és especialment alt amb aquests nens. Els acompanyants més madurs emfatitzen sobre tot no agafar aquests nens sense una formació adequada.

- **La falta de reconeixement públic del seu treball:** Diuen que troben molt poca comprensió d'allò que estan fent en el seu entorn social i amb les autoritats.

Què entenen els acompanyants per un tracte respectuós? Sobre tot el respecte davant la individualitat dels nens, deixar-lis el temps necessari pel seu desenvolupament; després, respecte com una actitud bàsica d'un acompanyant, és a dir, apropar-se als nens i al treball cada dia amb imparcialitat, seny i obertura cap a coses noves; és important ser un mateix, observar què és i no què voldria un que fos; respectar els límits dels nens i dels pares, escoltar-los amb imparcialitat i intentar indagar els motius de les seves actuacions. Els acompanyants veuen també que una part del tracte amb respecte és la configuració de l'entorn preparat. Els nens se senten respectats a un nivell més profund quan l'entorn i els materials corresponen a les seves necessitats de desenvolupament. Finalment, els límits i l'aprenentatge de regles, estructures i bons modals formen part del tracte respectuós.

Tots estan d'acord amb que "autenticitat" és un aspecte central d'un acompanyant, perquè els alumnes perceben sensiblement la serenitat d'un acompanyant i reaccionen fort a les seves emocions. Per això és important que sigui sempre molt present interiorment. No serveixen intents de ser "amable" o "simpàtic" amb els nens.

Quin és el benefici amagat d'aquest treball? Molts acompanyants provenen d'altres formacions no connectades amb la pedagogia. Per això, la decisió de dedicar la seva vida a l'educació lliure sol ser molt vocacional. D'altra banda, si mai aquesta nova dedicació no surt bé, tenen sempre l'antiga ocupació a l'abast. Això redueix la dependència existencial de l'escola (un problema molt freqüent a l'escola pública). Molts acompanyants tenen fills que acudeixen a la mateixa escola. La vivacitat de nens que poden desenvolupar tot el seu potencial a través d'un entorn preparat i relaxat dona lloc a una ressonància amb els potencials amagats dels acompanyants que se senten llavors més vius. Finalment, l'organització assembleària, sense burocràcia, permet una llibertat més gran a l'hora de crear la pedagogia i el dia a dia de l'escola.

Tot seguit, uns suggeriments dels autors:

- Les exigències als acompanyants són molt altes. Al mateix temps tenen

la possibilitat d'aprendre molt, poden desenvolupar nous conceptes i tenen un nivell de llibertat, en els quals un mestre d'escola pública només pot somiar. Les innovacions poden provar-se i testar per uns períodes molt més llargs.

- En la majoria dels casos, s'espera dels acompanyants molt de compromís amb poc sou. Això pot tenir com a conseqüència que els acompanyants tinguin altres expectatives (inconscientes o no comunicades), com drets i llibertats que a l'escola pública no existeixen. Seria important parlar-ne clar per tal d'evitar frustracions.
- Tota escola hauria de donar prioritat a la formació contínua del seu personal. Un recolzament psicològic dels acompanyants al menys un cop per mes és imprescindible. No s'hauria d'estalviar aquí, en el lloc erroni.
- És molt important facilitar la creació d'un bon equip i de desenvolupar estructures d'equip.

5 Com neixen les crisis i divisions?

Les crisis són una part natural de les relacions humans. A més, les escoles estan marcades per relacions socials molt complexes. Això porta a malentesos, controvèrsies, divisions en bandes, i separacions. Les expectatives són inusualment altes: Els pares volen només el millor pel seu fill, els fundadors estan fixats en idees idealistes i els acompanyants solen tenir idees molt concretes sobre la pedagogia. A més, el desig, a vegades inconscient, d'autorealització amb el projecte pot ser molt alt i no es comunica obertament. Les exigències a la democràcia bàsica són altes i la pressió financera comporta una falta de seguretat i tensions. Aquests problemes s'intensifiquen sovint pel creixement numèric de l'escola, sobre tot al principi, i la necessitat d'integrar a noves famílies. L'entorn social i burocràtic mira aquestes iniciatives amb ulls crítics i sovint amb incomprensió. Aquesta situació es pot comparar amb un hivernacle, on no només es pot recollir bona fruita, sinó que hi existeixen multitud de conflictes, crisis i separacions. Les separacions poden ser vistes com experiències dures, però també com una salvació.

Els motius més freqüents per a crisis greus són:

- **Diferents visions del dia a dia pedagògic:** Degut a valors ideològics diferents, pors pel correct desenvolupament del seu propi fill, posicions de poder d'individus i altres raons, es poden crear dos o més camps ideològics que combatin. En aquestes situacions, és típica la falta de compromís. Poden sorgir acusacions personals, atacs hostils i, fins i tot, un estat de guerra amb el fi de la victòria d'un dels dos

campes. Sovint, l'actuació en solitari d'un pare o acompanyant porta a un enduriment del conflicte.

- **Pressió financera:** Cada any s'han d'apuntar prou famílies per què l'escola pugui continuar. A causa de la falta de recursos, els pares han de participar amb l'aportació de diners. Això porta sempre a un desequilibri entre aquelles famílies que s'impliquen molt i altres que no fan res. Resulta un ambient de frustració i/o la pretensió d'aquells que s'impliquen, a merèixer més drets a l'hora de decidir. Moltes escoles intenten restablir l'equilibri a través de regles, segons les quals les famílies poden "comprar" drets de menor implicació. La falta de recursos és vista com el problema més gran per part dels consells executius. A més, el fet que els sous dels acompanyants siguin sempre inferiors a les seves prestacions reals, porta a frustracions i esgotament. La situació financera obliga a les petites escoles a agafar qualsevol nova família, encara que sigui problemàtica.
- **Massa pressió sobre els acompanyants:** Moltes escoles tenen regles, segons les quals els pares no poden ficar-se directament en el treball pedagògic. Hi ha persones de contacte o un grup de persones per rebre els suggeriments o crítiques. No obstant això, conflictes poden sempre sorgir entre els pares i els acompanyants. Hi ha pares que volen imposar les seves visions a tot preu, fins arribar a marginar, difamar i assetjar als acompanyants. Com a conseqüència, el grup de pares es divideix en dos camps, dels quals un recolza els acompanyants, mentre l'altre vol acomiadar una part o a tots. En aquest cas, el rol del consell executiu (o la comissió de pedagogia) és fonamental: Quan recolzi l'equip pedagògic, es pot superar la crisi amb més facilitat. Sinó, els pares se sentiràn animats a seguir la seva estratègia.
- **Falta de posició comuna per part dels acompanyants:** Com que els acompanyants es poden veure confrontats amb manifestacions d'insatisfacció massives, hi ha el perill que l'equip pedagògic no actui amb unanimitat. Moltes vegades sent el desig de fer-ho bé per a tothom, evitar conflictes o voler satisfer totes les expectatives dels pares. No obstant això, aquestes actituds conviden els pares a ficar-se encara més en els assumptes pedagògics i pot arribar a un cercle viciós que acabi amb l'esgotament dels acompanyants. A més, per als acompanyants és difícil posar límits clars als pares, quan han creat l'escola junts i hi ha uns vincles personals forts. Per evitar aquest problema des de l'inici, cal un concepte pedagògic molt clar que serveixi de base pel dia a dia de l'escola i que tots hagin d'acceptar explícitament. Moltes escoles fins i tot demanen a les noves famílies que firmin aquest document.
- **Problemes antics no resolts entre persones individuals:** po-

den servir com potenciadors d'un conflicte, que sinó podria resoldre's fàcilment. Sobre tot a l'inici d'una escola, els fundadors treballen amb molta energia i idealisme i els conflictes passen a segon pla. A la següent fase de consolidació, sorgeixen aquests conflictes i poden bloquejar tot el desenvolupament posterior.

- **Posició massa poderosa d'individus:** A vegades, una escola té un fundador molt poderós que actua com a director pedagògic i com a president de l'associació. El típic d'aquestes personalitats és la seva incapacitat d'integrar a altres pares i de delegar responsabilitats.
- **Massa poca estructura organitzativa i de lideratge:** A l'hora de fundar una escola lliure alternativa, impera sovint una percepció ideal d'equiparació absoluta i d'obertura il·limitada. Tot tipus de lideratge, estructura o limitacions es rebutja. Aquesta actitud pot funcionar per a un cert temps i crear harmonia. No obstant això, l'experiència pràctica mostra que aviat sorgeixen diferències respecte als motius, conceptes i valors. La integració d'aquestes diferències requereix un nivell de comunicació molt elevat i/o unes estructures d'organització que puguin posar en marxa un procés de reflexió i desenvolupament. L'ideal d'una democràcia assembleària funciona només en certes circumstàncies, com, p.ex., un nombre de participants relativament petit. En cas de creixement fort de l'escola i que els seus membres es neguin a fer el pas cap a estructures més clares, hi ha el perill de conflictes forts. Si el grup decideix prescindir d'una repartició de responsabilitats, creix el perill d'exposar-se a una dinàmica de grup aleatòria. Pot ser afectat per jocs de poder de membres individuals, a causa de necessitats de reconeixement inconscients o de posicions especials. Moltes escoles relaten que la transició d'una escola petita cap a una organització més gran es troba especialment exposada a les crisis. Sovint, succeeix la sortida d'alguna família fundadora o alguna separació en aquesta situació.
- **Creixement massa ràpid:** Sobre tot noves escoles es veuen desbordades davant d'un creixement ràpid durant els primers anys. Mentre al principi tots s'alegren de tantes noves famílies, i la reducció de les quotes mensuals, un creixement massa ràpid pot sobrecarregar l'equip pedagògic i l'associació, que ha de buscar nous acompanyants, nous espais, etc.
- **Sobrecàrrega per nens amb “necessitats particulars”:** Com les escoles lliures es veuen sempre exposades a una gran pressió financera, moltes es veuen obligades a acceptar totes les famílies que s'apunten, fins i tot, amb nens que necessiten un acompanyament més especial.

En els primers anys existeix el perill d'una sobreestimació de les pròpies capacitats.

- **Decisions grans com la búsqueda de nou espai o la creació d'una secundària:** Les grans decisions són un desafiament especial per a l'escola. S'ha de dur a terme el procés de decisió amb molta cautela. Si no es pot trobar un compromís acceptable per a tots, existeix el perill d'enduriment de les posicions i un bloqueig de la decisió.
- **Sortida de famílies o acomiadament d'acompanyants:** Cada sortida d'acompanyants o de famílies, no importa si acomiadats o per decisió pròpia, porta a una crisi. A vegades hi ha pares que troben a faltar aquestes persones i ho recriminen als responsables. No obstant això, la sortida d'una persona molt conflictiva pot aliviar la comunitat, però això és més aviat una excepció. Cada acomiadament és el final d'un procés dolorós. Les conseqüències són molt desagradables i oneroses pels nens que no poden comprendre la pugna entre els pares.

Quines conseqüències té la crisi pels nens? Els nens es veuen afectats d'una manera particular, sent la part més dèbil. Es mostren desconcertats i la seva motivació i disposició a treballar retrocedeixen. Obviament, totes les parts implicades intenten deixar als nens fora del conflicte. Però això és impossible, ja que el senten intuitivament en l'ambient. A vegades presencien trucades emocionals per telèfon i noten que els acompanyants estan distrets. Cada crisi que no es resol d'una manera constructiva, serveix d'exemple negatiu, de com bregar amb problemes. Els nens viuen una contradicció: d'una banda se'ls relcama un tracte respectuós i d'altre veuen que els adults no ho fan.

Què s'ha fet durant la crisi? Gairebé tots els entrevistats contenen nombroses i interminables assemblees entre els pares, converses directes entre individus i trucades llargues. En molts casos, no totes les famílies es van implicar i només parlen entre aquelles que se senten més afins. Aquesta actitud porta a la creació de dos camps que difícilment es poden reconciliar. Sempre hi ha persones que s'ofereixen com a mediadors, però sent part del sistema i llavors mai estrictament neutres i, per tant, aporten una ajuda limitada. Llavors es demana un recolzament des de fora, en forma de mediadors, gestió de conflictes o assessorament per organitzacions. A vegades es demana ajuda d'altres escoles més antigues o de la xarxa d'escoles lliures. Tota aquesta assistència és vista com una gran ajuda.

Quan porten les crisis a una separació o dissolució de l'escola? Els entrevistats desgranen aspectes com falta de recursos personals (de temps, energia,

capacitat de resoldre conflictes); pocs recursos organitzatius (diners per assessorament, coneixements sobre resolució de conflictes); que un recolzament des de fora va ser demanat massa tard; massa visions ideològiques estrictes; que el fons del conflicte no va ser expressat amb honestedat; les postures entre les dos parts eren ja massa endurides i que una part dels pares ja havia decidit internament de separar-se del projecte.

En quin moment el perill d'una separació o dissolució és particularment greu? Vist en escala de temps, poden succeir en qualsevol moment, però la major part de les iniciatives tanca després dels primers anys. A partir de 4-5 anys d'existència, arriben a una major estabilitat. Després d'una separació, el grup que *abandona* l'escola, té més avantatges: Sol ser més actiu i pot superar la crisi amb més facilitat. Una dissolució no ha de ser vista necessàriament com una catàstrofe: Pot ser el fi d'una llarga crisi. És molt important la manera com es duu a terme la dissolució: Molts entrevistats diuen que haguessin desitjat un adieu respectuós i pacífic, i aquells que ho han aconseguit emfatitzen la importància de poder tractar-se amb respecte fins anys després de la separació.

Consells per a altres escoles:

- **Recolzament a través d'experts externs:** La major part dels entrevistats emfatitza que un recolzament extern hauria estat molt important en una fase on encara ningú n'hi pensava. Un recolzament psicològic, al menys un cop per mes, hauria de ser obligatori pels acompanyants. Una iniciativa que estalviï diners aquí, ho fa en el lloc equivoccat.
- **Els objectius pedagògics i les bases de l'escola han de quedar fora de qualsevol discussió:** Ha d'haver-hi un consens bàsic sobre la línia pedagògica. Arribar aviat a aquest consens, hauria de ser de màxima prioritat pel grup dels acompanyants i per a l'associació.
- **Formació obligatòria pels adults:** Els pares haurien d'aprendre, en endavant, unes bases sobre comunicació, resolució de conflictes, dinàmica de grups i organització de voluntaris en seminaris competents. Encara que sembli un gran esforç, poden estalviar-se molt de dolències.
- **Confrontació explícita amb les estructures d'organització:** Es tracta de trobar una estructura d'organització acceptable per a tots, i que tothom estigui disposat a qüestionar i desenvolupar les estructures existents, sobre tot quan l'escola creixi.

- **Confrontació explícita amb el tema “lideratge”:** Les escoles lliures no solen tractar el tema de lideratge amb prou serietat. Els participants haurien de discutir qüestions com: Què entenen per lideratge? Quines pors tenim al respecte i són justificades? És potser el nostre passat (nacional-socialiste a Àustria, franquista a Espanya) que influeix les nostres percepcions de lideratge? Què passa i qui liderarà de manera no oficial, si rebutgem qualsevol forma de lideratge explícit? Hi ha una forma de lideratge que pugui ser positiva o necessària per a l’iniciativa? Quines limitacions, control o regles van junts amb una posició de lideratge? Quin tipus de lideratge seria adequat per a l’escola? Per quant de temps una figura o un grup líder haurien de ser triats? Quines expectatives o tasques haurien d’omplir?
- **Repartició clara i justa de les tasques i responsabilitats:** Seria important definir totes les tasques i repartir-les d’una manera justa. Per a cada grup, s’han de definir les responsabilitats. S’hauria de definir qui és la persona de contacte amb els acompanyants i qui exerceix un control constructiu sobre els grups de treball. Un gran recolzament pot ser la contractació d’un professional que s’ocupi de les tasques organitzatives (p.ex., un secretari).
- **Definició clara dels rols de cadascú:** Cada iniciativa consisteix en tres grups que encarnen diferents rols: els pares, els acompanyants i el consell executiu de l’associació. Cada rol ha de ser descrit amb exactitud. També s’hauria de discutir sobre entrecreuaments dels diferents rols i possibles conflictes que hi poden sorgir.
- **Organització professional de les finances:** L’organització de les finances s’hauria de dur a terme per una persona competent. Els plans financers s’haurien de fer per un període de 3 anys mínim. Els acompanyants han de tenir uns contractes legals.
- **Evitar sobrecarreges:** Mai delegar massa responsabilitats a una sola persona. Aquesta persona tindrà una dependència emocional molt elevada, i no es podrà criticar en cas de conflictes.
- **Evitar llaços emocionals massa forts:** Agafar una distància sana respecte a l’escola, acceptar que no tot ha de funcionar segons els propis criteris, no prendre tot personal, intentar tenir una actitud d’humildat, més aviat servir als altres sense esperar una contrapartida.
- **Més claretat i informació per a les noves famílies:** No s’han d’acceptar totes les famílies, sobre tot no aquelles que tenen dubtes sobre el concepte pedagògic. Al final portaran més problemes que profits. En entrar a l’escola cada família hauria de firmar un acord que sigui formulat amb molta claretat. A més s’han d’acompanyar

bé les noves famílies perquè puguin adaptar-se a la nova manera de pensar l'educació.

- **Un comiat respectuós en cas de dissolució o separació:** En cas d'una crisi que no es pot resoldre, seria important arribar a una separació mediada que permeti a tots els implicats marxar-se amb un sentiment de conciliació i acceptació dels fets.

Models per un diagnòstic de conflictes: Els autors presenten el model d'escalada de conflictes segon Friedrich Glasl (vegi's, p.ex., aquí: <http://www.mediate.com/articles/jordan.cfm>). Facilita una avaluació de conflictes en una escala de 9 nivells i senyala l'estratègia de resolució adequada per a cada nivell.

Primer de tot, seran presentats els mecanismes que porten un conflicte a "escalfar-se" i conseqüentment a estendre's:

- Creix la frustració com la projecció: Es culpabilitza més i més a l'altre camp per l'existència del conflicte.
- Creix el nombre de temes mentre es perd de vista la seva complexitat.
- Es barregen motius objectius i personals: això porta a una barreja de causa i efecte.
- La dimensió social creix mentre es personifica el conflicte: Més i més persones s'impliquen en el conflicte, mentre creixen les culpabilitzacions, sota el lema de "quan s'elimini aquesta persona, tot anirà millor".
- Acceleració a través de frenat: Es multipliquen les amenaces amb l'objectiu d'intimidat a l'altre, però el resultat és un escalada del conflicte.

Les nou escales de conflicte són:

1	Enduriment	Resolució: possible a través de moderació interna
2	Debats	
3	Fets en cop de paraules	
4	Creació de coalicions	Resolució: possible a través de moderació externa
5	Intents de desprestigiar-se	
6	Amenaces	
7	Campanyes hostils	Resolució: només a través d'intervenció d'un poder extern
8	Atacs directes amb tots els mitjans	
9	Suïcidi conjunt	

1. **Enduriment:** Els conflictes comencen amb petites divergències d'opinions. Tots tenen la sensació que es poden resoldre amb una bona conversa.
2. **Debats:** Algunes posicions individuals seran defensades amb vehemència. El clima es torna més i més fred. Comencen els primers altercats.
3. **Fets en cop de paraules:** Ara, s'intenta pressionar als altres a través de la creació de fets. Es formen grups i els petits gestos i postures guanyen importància.

Aquests primers 3 nivells estan caracteritzats per un ambient en el qual tots poden guanyar. Les parts pensen que el conflicte pot ser resolt a través d'una comunicació intensa i intercanvi directe d'opinions. Un bon acord intern o l'ajuda d'un moderador intern (a partir del nivell 3 més aviat extern) pot realment resoldre el conflicte.

4. **Creació de coalicions:** El conflicte s'aguditza quan les parts busquen socis. L'altre costat serà declarat "adversari" i resulta gairebé impossible quedar-se neutre. Les provocacions mútues s'intensifiquen.
5. **Intents de desprestigiar-se:** En aquest nivell, l'adversari ha de quedar aniquilat. S'ataca la reputació de l'altre costat a través d'imputacions i tots temen una pèrdua de cara. El clima serà "tòxic", ningú no pot quedar neutre. Tots tenen la sensació que ja no poden donar marxa enrere.
6. **Amenaces:** Amb amenaces obertes i intimidacions, els dos camps intenten doblegar a l'altre costat. Succeeixen exageracions i reaccions desbordants.

Els nivells 4 a 6 es caracteritzen per un àmbit de guanyador-perdedor. Les parts ja no compten amb un acord, sinó amb una victòria sobre l'altre costat. Les estratègies per a la resolució del conflicte es tornen molt més complicades. Per això és imprescindible que un mediador extern entri en joc.

7. **Campanyes hostils:** L'adversari ha de ser danyat amb tots els trucs i possibilitats. Ja no és percebut com un ésser humà. Fins i tot s'accepta un dany personal limitat si amb això s'aconsegueix la destrucció de l'altre. Les dues bandes esdevenen més i més irracionals.
8. **Atacs directes amb tots els mitjans:** Els atacs i actituds destructives dominen. Encara que s'acceptin desavantatges massius personals per arribar a la destrucció de l'altre costat, tothom pensa que podria sobreviure.

9. **Suïcidi conjunt:** Les dues bandes s'ataquen mutuament sense control. L'únic benefici consisteix en haver empenyat l'altre cap a l'abisme, junt amb un mateix.

Els últims nivells es caracteritzen per una estratègia de només perdedors. Existeix una pèrdua del sentit de realitat. Els partidaris han perdut qualsevol capacitat de pensar en alternatives al conflicte. Una resolució és possible només a través de l'entrada d'una entitat més poderosa des de fora (àrbitre, policia, jutge, etc.).

El llibre segueix amb algunes preguntes que els membres d'una nova iniciativa haurien qüestionar-se, segons els autors:

- Tenim prou recursos? Diners per un psicòleg, mediació, etc.?
- Estic disposat a discutir sense posicions ideològiques extremes, és a dir, postergar la meua ideologia en favor de l'escola?
- Hi ha recursos externs? Pares que treballen com a mediadors o altres iniciatives que tenen experiència?
- Estic disposat a prendre amb serietat l'experiència d'altres escoles i deixar-me acompanyar en la construcció de l'escola, no només en temps de crisi?

6 Com s'organitzen les escoles lliures alternatives?

El desenvolupament de l'organització d'una escola és en realitat la suma de totes les decisions. Les escoles fetes per associacions són molt complexes. La transició entre estructures més assembleàries, jeràrquiques o participatives pot resultar molt esgotador per a tots els implicats. Cada escola recorre diferents fases de desenvolupament i necessita temps per trobar les estructures de decisió adequades. Encara que hi hagi molts models a seguir, no és fàcil l'adaptació. A més, els implicats travessen fases de problemes i creixement personal.

Quines formes d'organització democràtica hi ha?

1. Democràcia de base	2. Democràcia participativa	3. Democràcia liderada
Tots parlen i decideixen entre tots els assumptes.	Repartició de la responsabilitat en diferents comissions.	Estructurada amb molta claretat en nivells jeràrquics.
Cada opinió s'escolta Les decisions es prenen en consens.	Cada comissió té el seu propi poder de decisió, en cooperació amb les altres comissions.	La direcció té uns poders més grans i reparteix les responsabilitats.
Dinàmica de grup molt intensa.	Un grup coordina el treball de les comissions.	Participació limitada dels pares i acompanyants.
Condicció: alta competència social dels participants.	Una assemblea general pren les decisions centrals.	Autoritats de control predeterminats.
Necessari: Bona moderació.	Jerarquia plana.	Elecció de la direcció a intervals regulars.

1. **L'organització de democràcia de base:** Es basa en la presa de decisió entre tots, en consens. Aquest tipus d'organització té l'avantatge que tots els pares entren en un intercanvi d'idees i se senten molt lligats al projecte. Per això estan més disposats a invertir temps i energia. L'inconvenient d'aquest enfocament són les exigències respecte a capacitat de resolució de conflictes per part dels participants i el gran esforç que això comporta. Els participants es veuen confrontats amb una forta dinàmica de grup i han d'involucrar-se amb tota la seva personalitat. Necessiten un alt grau de competència social i un bon moderador a les assemblees.
2. **L'organització participativa:** Les tasques es reparteixen en comissions de treball que es responsabilitzen de la seva àrea. Però, cada decisió s'ha de prendre en sintonia amb les altres comissions. Les decisions bàsiques (com les finances, contractació, etc.) es tracten en un gremi superior en el qual estan representades totes les comissions. En una assemblea general es discuteix i decideix l'estructura general. L'avantatge d'aquest tipus d'organització és la repartició de responsabilitats. Els grups més petits són més efectius a l'hora de col·laborar i poden especialitzar-se al seu àmbit. Les decisions es prenen més ràpid. L'inconvenient és la sintonia entre les diferents comissions, que pot resultar complicada.
3. **La democràcia liderada:** Aquest tipus d'organització està enfocada a donar un poder més gran a un tipus de direcció. P.ex., el consell executiu de l'associació pot delegar responsabilitats a un director. La repartició de les tasques és molt clara i pot ser, fins i tot, reglada a través de contractes. La participació dels pares és limitada, els seus suggeriments es poden seguir o no, segons els objectius del consell executiu. Els mecanismes de control i els drets directius són molt ben definits. La democràcia es limita a triar el consell executiu un cop a

l'any. Aquest ha de guanyar-se la confiança dels pares per a ser re-triat. Aquesta claretat pot resultar relaxant per a tots els implicats, però només si la direcció és competent, pren la seva responsabilitat amb serietat, practica un estil de lideratge participatiu i articula prou reconeixements als grups de treball.

Quins models es troben sovint a les escoles lliures a Àustria? La major part de les escoles té un model mixt, encara que la democràcia liderada es troba amb molt poca freqüència. Moltes escoles es desenvolupen d'un tipus cap a un altre en el seu procés de creixement. La major part de les escoles antigues començaren amb una democràcia assembleària i es van desenvolupar cap a models més participatius. Moltes escoles expliquen que la tasa d'implicació dels pares *disminueix* quan s'introdueixen les comissions de treball, perquè els pares es concentren en els aspectes pràctics i perden la relació emocional a l'escola. Per això, algunes van donar un pas cap enrere i van convidar als pares a una participació més directa per despertar la seva motivació. A més, hi ha una tendència de deixar-se assessorar en temes d'estructuració de l'organització i de provar nous models.

Quins són els pilars sobre els quals reposa l'organització d'una escola? Són la pedagogia, l'organització i les relacions. En el procés de creixement de l'escola, cadascú d'aquests pilars adquireix una importància diferent: Mentre al principi, una gran part de l'energia va dirigida al desenvolupament de la pedagogia, lentament creix la importància de l'organització: S'ha d'assegurar l'existència mateixa, legal i econòmica, de l'escola. Com que el cas habitual és una associació de pares, els estatuts donen una certa base organitzativa que es diferencia amb el temps. El tercer pas consisteix en la construcció d'una estructura de comunicació entre tots els implicats: Pares, acompanyants, consell executiu, alumnes i exterior. No s'ha d'infravalorar aquesta part: Mentre al principi es mira molt la comunicació entre els alumnes i els acompanyants, amb el temps es desenvolupa la relació pares-acompanyants. És un gran desafiament comunicatiu arribar a un balanç entre el rol de pare com persona de confiança i aquell que paga els sous al mateix temps. Al final s'estructura la comunicació entre els diferents grups de treball, el consell executiu i els pares, i els pares entre ells. Aquesta part sol trobar l'atenció adequada després d'alguns anys i moltes crisis. Seria una bona idea instal·lar responsables per a l'àrea de comunicació i relacions des del principi. Hi ha noves formes innovatives de comunicació, com "Open space" (<http://www.openspaceworld.org/>), "Bohm dialog" (http://en.wikipedia.org/wiki/Bohm_Dialogue) o "World Cafe" (<http://www.theworldcafe.com/>).

Una escola lliure pot ser vista com una "organització aprenent"? Segons el model de Peter Senge (http://www.solonline.org/organizational_

overview/), cada organització exitosa ha de tenir en compte 5 elements bàsics que són:

1. **Desenvolupament personal:** L'organització només aprèn si els membres individuals fan un creixement personal (“personal mastery”).
2. **Models mentals:** Cadascú té uns conceptes interiors sobre com són les coses. Aquests conceptes ens lliguen a maneres familiars de pensar i actuar. Només si els membres d'una organització són capaços de reflexionar sobre els seus conceptes interiors i, si és necessari, reconfigurar-los, pot créixer l'organització.
3. **Desenvolupar visions comuns:** Cada nova organització comença amb la visió del fundador, a la qual tots els altres s'adhereixen. Però, amb això no n'hi ha prou: Pel creixement de l'organització seria important que tots participessin en el desenvolupament d'una visió comuna.
4. **L'equip aprèn:** És una disciplina d'interacció de grup: A través de tècniques per aprendre a dialogar, l'equip pot transformar el seu pensament col·lectiu. Llavors, les energies individuals deixen de treballar una en contra de l'altra i les habilitats de l'equip esdevenen millors que les de la suma dels seus participants.
5. **Pensament sistèmic:** Les parts del sistema estan en una constant interacció. El tot influeix a l'individu, com l'individu influeix al tot. Comprendre aquestes interaccions porta a més autodeterminació i responsabilitat pròpia.

7 Què haurien de saber uns fundadors?

Aquest capítol es basa en les entrevistes de 6 antics fundadors d'escoles lliures alternatives a Àustria.

Encara avui dia, fundar una escola lliure significa deixar enrere la terra coneguda. Només en una minoria de casos, els fundadors, acompanyants o pares poden aprofitar d'experiències pròpies en l'àmbit de l'educació lliure; més aviat estan marcats per les seves experiències quan van anar a l'escola pública. No obstant això, hi ha (a Àustria) tota una llista de marcs centrals i de recolzament per part d'iniciatives existents que són:

- La legislació sobre educació a casa i la llei d'escoles privades (que s'aplica a les escoles lliures).
- Estatuts, currículums i contactes a les autoritats.

- Hi ha una xarxa d'escoles lliures.
- Alleujaments a través de la participació en l'ajuda financera de l'estat.
- La possibilitat d'informar-se sobre les experiències d'altres iniciatives.

Encara així, les incerteses més importants són:

- El finançament.
- Trobar acompanyants adequats.
- L'incertesa sobre el nombre d'alumnes.
- Trobar un espai adequat i adaptar-lo.
- La creació d'una estructura organitzativa i social.
- La reacció de l'entorn.

Quins són els marcs legals? Segons les lleis d'educació austríaques, hi ha tres formes d'escoles privades:

1. **L'educació a casa:** L'obligació d'ensenyament s'entèn a Àustria com obligació d'educar els seus fills i no com obligació de portar els fills a una escola. Al final de cada any, aquests nens han de passar uns examens oficials que comproven si el nen ha après el currículum oficial. Poques escoles lliures utilitzen aquesta possibilitat.
2. **Escola privada lliure:** Existeix quan l'escola segueix un currículum (propri) per aprendre les competències bàsiques. Com en el primer cas, els alumnes han de demostrar les seves capacitats al final del curs en una escola pública. Si passen l'examen, poden continuar a l'escola lliure.
3. **Escola privada amb drets oficials:** La majoria de les escoles lliures austríaques tenen aquesta forma legal: Una entitat privada entrega un estatut organitzatiu al ministeri d'educació que comprova les exigències segons la llei. Aquest estatut comprèn un currículum. Quan es tracta d'una escola confessional, el ministeri assumeix els sous del personal, sinó depèn d'acords individuals. Hi ha una escola lliure que ha pogut aconseguir aquest tracte i diverses escoles Waldorf. La majoria de les escoles van entregar el currículum "Herzogenburger Lehrplan" (basat en l'acompanyament nodirectiu de nens, la psicologia de desenvolupament humà segons Piaget i els estudis científics de la "Lernwerkstatt Herzogenburg" a prop de Viena) o el "Glocksee-Lehrplan" (basat en les quatre assignatures "natura", "idiomes", "societat" i "estètica", <http://www.pan.at/Glocksee-Lehrplan.pdf>).

També hi ha la possibilitat de fer convalidar un nou currículum. Les autoritats controlen de seguida si l'escola comple el seu propi currículum. Si els controls surten bé durant un nombre d'anys, que correspon als anys d'estudi que ofereix l'escola, aquella pot ser declarada "escola privada amb drets oficials permanents" i s'acaben els controls especials.

Els fundadors diuen que la col·laboració amb les autoritats va ser un procés ple de malentesos i errors per part dels funcionaris. Va ser molt important entrar en una bona comunicació amb les autoritats per oferir suficient confiança. És important fer sempre el primer pas abans que ells comencin a posar traves.

Quins motius tenen els fundadors? Molts els descriuen gairebé com una necessitat de crear una nova escola, per les experiències anteriors amb altres escoles (públiques o lliures), després d'intents frustrats de canviar coses a l'escola pública o com una decisió conscient pel al nen, per a què no repeti les experiències dolentes dels pares. Tots diuen que la fundació d'una nova escola allibera molta energia positiva a la qual s'adhereixen altres pares. No obstant això, aviat noten que no totes les noves famílies enforteixen el projecte i comencen a ralentir els processos d'acceptació. En la majoria dels casos, triguen entre dos mesos i mig any per passar de la idea inicial a la fundació. L'inversió sol ser petita al principi, es fan només els gastos imprescindibles.

Qui pren les decisions? Moltes iniciatives descriuen les reunions esgotadores dels primers anys, les quals van fer introduir una estructura més clara i una repartició de tasques. Avui dia veuen això com un assoliment comú, com la capacitat de resoldre conflictes i d'aprendre dels seus propis errors.

Aquí uns consells pràctics per part dels fundadors:

- Donar un concepte molt clar als pares interessats.
- Un pedagog només pot treballar segons el seu propi concepte. Per això, és important que aquest es comuniqui bé al principi per crear un ambient de confiança.
- El més important és una base de confiança entre tots.
- Aclarir molt bé quin tipus d'escola volen. També en quin tipus de desenvolupament volen recolzar els nens.
- Crear una bona comunicació entre tots, potser amb tècniques de comunicació.
- No intentar fer tot perfecte. Mirar bé què és allò que hi ha i què podria ser possible.

8 Tesis sobre el futur desenvolupament de les escoles lliures

Aquí els autors opinen que creixerà la demanda d'escoles lliures en el futur, però canviaran els objectius dels pares en el sentit d'estimular més el desenvolupament individual del seu nen i menys intents de canviar la societat en general. Llavors els pares es comportaran més com clients que estarien fins i tot disposats a pagar quotes més altes, a canvi d'una menor involucració en les comissions de treball. També hi haurà més pares que exigiran estructures de decisió més clares i una organització més professional. Els autors poden imaginar-se que hi haurà escoles lliures en el futur que s'entenguin com empreses de prestació de servei, on els pares ja no ocupin un rol tan excel·lent.

Com que el punt dèbil central de les escoles lliures és, segons els autors, la comunicació interna, pensen que en hi haurà un procés de professionalització, que deixarà enrere la importància del creixement personal.

Les escoles públiques es veuran inspirades per les experiències de les escoles lliures, al temps que hi haurà una certa relaxació per part de les escoles lliures, a l'hora d'acceptar noves idees/experiències que provenen de l'escola pública. Quan les escoles lliures s'obrin a entrar en diàleg amb altres formes d'educació, poden deixar la seva existència aïllada per esdevenir un motor d'idees i reformes.

Dintre del panorama educatiu a Àustria, el rol de les escoles lliures canviarà de provocador i ideològic cap a un element més en un paisatge educatiu variat. Unes relacions públiques més actives podrien ajudar a presentar-se com una alternativa atractiva. Al mateix temps creixerà la reivindicació per arribar a una equiparació amb les escoles confessionals, sobre tot en el pla financer.

Els autors repeteixen que un millorament de les competències comunicatives és imprescindible pel futur de les escoles lliures. El fet que moltes iniciatives rebutgin qualsevol tipus d'estructures d'organització/lideratge/repartició de poders els obliga a una comunicació interna esgotadora, en la qual es perden sovint els temes més importants. Donen l'exemple que en una reunió es dedica molt de temps per definir l'agenda i discutir sobre punts menys importants mentre que, quan arriben als punts importants tothom està massa cansat per tractar-los amb la diligència necessària. Sembla que les persones en els moviments contestataris estan tan focalitzats a un canvi de societat, i llavors cap a l'exterior, que impedeixin el seu desenvolupament intern. Per això, qualitats com egoisme i individualisme estan sobre-representats i im-

pedeixen una col.laboració eficient.

Hi haurà nous estàndards de qualitat per a personal d'escoles lliures amb una formació corresponent. Al mateix temps creixerà l'intercanvi entre les diferents escoles lliures, p.ex., en oferir cursos de formació conjunts.

Encara les escoles lliures no estan ben investigades per les ciències humanes. Per això, els seus èxits estan mal documentats. Seria important obrir-se cap a les universitats i buscar col.laboracions.